

Llegendes, rondalles i tradicions

X Trobada
de Centres d'Estudis i
d'Estudiosos d'Eramprunyà

PROGRAMA HORARI

8:30 Acreditacions

9:00 Benvinguda i presentació

9:15 Comunicació.- "Tres llegendes medievals d'Eramprunyà i una invenció", per Josep Campmany. Gavà

9:35 Ponència.- "Llegendes i tradicions locals a la cultura popular de Gavà", per Raúl Puga. Gavà

10:05 Ponència.- "L'Olla del Rei", per Maria Josep Udina & Pep Solé. Castelldefels

10:35 PAUSA

11:05 Comunicació.- "Pere el Gran: història, tradició, llegenda...", per Sebastià Herreros. St Climent

11:25 Ponència.- "Una rondalla de l'avi Roc: La Favereta", per Jaume Lligadas. Viladecans

11:55 Comunicació.- "Recuperación de las vidrieras neogóticas del castillo de Castelldefels", per Lydia Gómez & Marta Vidal. Castelldefels

12:15 VISITA AL CASTELL

13:30 DINAR AL CASTELL

15:30 Comunicació.- "Històries, llegendes cultes, costumari i anecdotari gavanencs", per Josep Campmany. Gavà

15:50 Comunicació.- "L'aplec de Sales, més de cinc-cents anys", per Josep Lligadas. Viladecans

16:10 Ponència.- "El Pagès Poeta: la vida, els contes i les tradicions climentones de començament del segle XX", per Jaume Vendrell. St Climent

16:40 Ponència.- "Històries i relats de Begues", per Elicina Fierro; Víctor Mata; Xavier Parellada. Begues.

17:10 Comunicació.- "Descobrim Viladecans en una caixa d'arxiu. El patrimoni documental a l'abast dels escolars de parvulari", per Antonia Altamirano; Xavier Calderé; Manuel Luengo. Viladecans

17:30 Comunicació.- "El drac Gar-i-Got i la seva llegenda" Javier Clemente. Castelldefels

17:50 Cloenda i convocatòria de la XI Trobada

PÒSTERS exposats durant la jornada:

"Viladecans dins de la llegenda de la mort de Joan II d'Aragó"

"La tradició de les Pasqüetes a Viladecans"

"El ball d'en Serrallonga a Viladecans: apunts per a la seva recerca"

"L'Arxiu Municipal de Viladecans i la difusió de la història local per a escolars"

"Tradició dels trobadors en Ausiàs March i família a la fi de la Baixa Edat Mitjana"

Les tres llegendes han perviscut perquè totes tres prenen la forma de conte meravellós, una estructura arquetípica, pròpia de la narrativa oral, que permet que es transmeti en facilitat pel boca-orella, de generació en generació. En canvi, una altra llegenda, que també ens ha arribat, és clarament una invenció culta del segle XVIII o XIX, ja que no té aquesta estructura ni antiguitat.

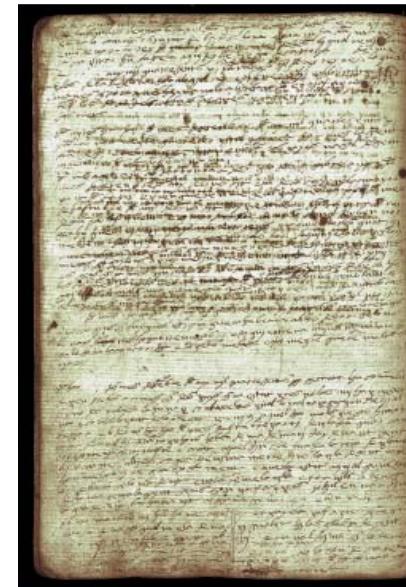
En aquesta comunicació presentem un breu estudi de les quatre: la llegenda de Mir de Biern i el comte d'Urgell; la llegenda de l'astor i Mir de Biern; la llegenda de Carles de Viana i mort de Joan II; i la llegenda de la procedència apostòlica de la imatge de Santa Maria de Castelldefels.

Tres llegendes medievals d'Eramprunyà i una invenció

Josep Campmany
Centre d'Estudis de Gavà

La diferència entre un relat, una rondalla o una llegenda és que aquesta darrera ha estat creada amb finalitats político-socials. Així com els contes meravellosos o les rondalles tenen sovint una finalitat moralitzant, les llegendes, sobretot les llegendes històriques, han tingut com a finalitat la legitimació d'un grup social, una dinastia o un determinat *statu quo*. En aquest marc interpretatiu, a Catalunya trobem llegendes com la de les quatre barres, la dels nou barons de la fama, o la de la presència de Carlemany en terres catalanes, destinades a legitimar el domini de les principals cases nobiliàries, inclosa la comtal, evocant-ne uns orígens carolingis, o fins i tot precarolingis.

En el cas d'Eramprunyà, ens trobem amb tres d'aquestes llegendes, dues de creades a l'albor de l'època feudal, per legitimar els drets dels Sant Martí, i una de més elaborada, creada des del poder català medieval (la Generalitat) per tal de justificar l'aixecament militar contra el rei Joan II.

*Llibre de la Baronia d'Eramprunyà.
Relat de la Guerra Civil*

Llibre de les Nobleses dels Reis

L'anguila Murtrassa

Llegendes i tradicions locals a la cultura popular de Gavà

Raúl Puga

Centre d'Estudis de Gavà

Com han afectat les llegendes i tradicions locals a la cultura popular de Gavà? Quines petjades ha deixat en ella la nostra història? L'objectiu fonamental d'aquesta ponència és trobar la resposta més acurada possible a totes dues qüestions.

Gavà no és una població especial en aquest sentit. Com és ben freqüent i habitual a la geografia catalana, les figures dels nostres entremesos tenen una relació directa amb personatges històrics vinculats a la població, a sonades tradicions o a llegendes, antigues o no. Així doncs, els gegants de Gavà encarnen els Barons d'Eramprunyà, l'Anguila Murtrassa té el seu origen a la tradicional pesca de l'anguila i la Companyia General del Foc es presentava l'any 1986 posant en escena la nostrada llegenda de la Mort del Príncep de Viana.

En ocasions, tan sols tenim la reminiscència de la història en forma de topònim: noms d'entitats, places, carrers o equipaments municipals. Poden semblar fets menors, però la quotidianitat a Gavà no és la mateixa que a les altres poblacions, entre d'altres coses, perquè els noms dels nostres carrers, de les nostres botigues o de les nostres figures de fibra de vidre són diferents a les dels veïns. Aquests detalls, petits i inapreciables en la rabent velocitat del segle XXI, són els que ens defineixen com a poble genuí. I algú els ha de recordar per tal que no caiguin en l'oblit. Si no, correm el risc que la nostra canalla sàpiga l'alçada mitjana del pingüí emperador, endèmic de l'Antàrtida, i no sàpiga qui era la família March.

La ponència mira de respondre de manera fàcil i ràpida, però també precisa, de l'origen de les diverses figures o entitats de cultura popular del municipi. No serà aquest espai per a explicar llegendes, sinó per a vincular-les amb els nostres entremesos, els seus escuts, les seves figures... En definitiva, obrir la porta a una temàtica poc estudiada a la nostra ciutat: la cultura popular festiva. El nostre folklore popular ha quedat eclipsat durant molt de temps per la festa de la Tornaboda, avui relegada a dansa, que, per cert, també té els seus orígens en una llegenda...

Les mules i la campana de Sant Pere

L'Olla del Rei

Maria Josep Udina & Pep Solé
Grup de Recerques Històriques de Castelldefels

L'APUNT HISTÒRIC

El cronista Miquel Carbonell explica que el rei en Joan II, el dia 15 de desembre de 1478, va passar per Castelldefels en una expedició cinegètica. Als aiguamolls de la plana deltaica hi abundaven els estanys poc profunds, que els castelldefelencs de l'època anomenaven "olles".

En el decurs de la cacera, Joan II es va extraviar i finalment va caure a una de les "olles". Va fer nit al Castell de Castelldefels. L'endemà va continuar el viatge seguint el Camí Ral de València. A l'alçada de Garraf es va trobar malament i es va veure obligat a fer llit a Sitges i a Vilanova. Va recaure a Canyelles i va tornar a Barcelona per Vilafranca. Va morir el dia 19 de gener de 1479.

LA LLEGENDA

Fou recollida, sota el títol de 'L'Olla del Rei' juntament amb altres sis per Theodor Creus.

Víctor Balaguer va fer un pròleg i va finançar la publicació amb el títol de: *Set contalles del temps vell*.

El llibre fou imprès al taller de Joseph A. Milà de Vilanova el 1893.

Hi ha una edició facsímil a càrrec de l'Institut d'Estudis Penedesencs amb el patrocini de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, maig de 1986.

En aquesta narració s'hi observen dues parts ben delimitades:

1. La crònica del viatge cinegètic de Joan II donant èmfasi a la seva afició a la cacera, incloent-hi l'accident que va provocar el seu decés a curt termini. Aquí hi intervé de ple la crònica de Miquel Carbonell, el qual probablement formava part del seguici reial. És evident que qui va confegir la llegenda coneixia bé la crònica o la va consultar.

2. La introducció d'un personatge fictici, el caçador, amb la clara intenció de fer esment de l'atzarosa vida i mort de Carles de Viana (1421-1461). Carles, a diferència de son pare, tenia les simpaties del poble català. El seu decés va traspasar l'herència reial al germanastre Ferran amb gran disgust dels catalans, que es resistien a acceptar l'explicació oficial d'una mort per causes naturals. A la llegenda que ens ocupa, el caçador representa el sentir del poble català de l'època.

L'estructura de la "contalla" en forma de línies curtes fa pensar en un "romanço" dels que solien explicar de memòria homes itinerants. L'autor de la llegenda, que té una certa qualitat literària, és anònim. Theodor Creus, que la va recollir a partir de tradició oral, no n'indica la font.

Pere el Gran: història, tradició, llegenda...

Sebastià Herreros Agüí
+de1000. Històries de San Climent de Llobregat

A Sant Climent de Llobregat és tradició que el 27 d'octubre de 1285, el rei Pere el Gran es va sentir malalt i va fer nit a Sant Climent.

El fet històric és la sortida del Rei de Barcelona cap a Salou per encapçalar l'estol que s'havia de dirigir a Mallorca per apoderar-se dels dominis del seu germà, Jaume II de Mallorca, qui havia fet costat al rei Felip III de França a la croada contra el rei Pere (1283-1285).

El fet tradicional climentó segueix les paraules de Ramon Muntaner a la seva Crònica:

“e con fo partit de Barcelona, que es llevà gran matí, se refredà e amb aquell refredament venc-li cremoreta de febre. Així que ell soferí per lo ca in de tal guisa que hac a romandre a Sent Climent aquell dia. E trameteren missatges a Barcelona, maestre Arnau de Vilanova...”.

Tanmateix, la Crònica del Rey en Pere e dels seus antecessors passats, de Bernat Desclot diu que:

“E hun dia, quant ell se fo partit de Barcelona, e tenia son dret camí, e hac cavalcant tro tres o quatre llegues, sentis tant fort agreugat de sa malaltia, que hanch no hac poder de anar mes avant, ans hac a romanir llas e hujat e fort affeblit en un lloch qui es a quatre legues de Barcelona, per nom l'Ospital de Cervello; e de aqui hagueren lo a menar homens, en bastiment de fusta, tro a huna vileta sua qui es a mig lloch entre Barcelona e Taragona; e la vileta aquella es appellada Vila-Franca de Panades.”

Com que fins ara no s'ha pogut demostrar quin dels dos cronistes te raó, aquest fet històric s'ha incorporat al cistell de les tradicions de Sant Climent i d'Olesa de Bonesvalls. Com climentó accepto la tesi de Muntaner, amb certs dubtes que explicaré al meu treball.

Aquesta comunicació incorporarà unes pinzellades dels temes que envolten el fet descrit:

- Pere el Gran, II de Catalunya i III d'Aragó.
- El Camí Ral.
- La malaltia del rei Pere a les cròniques de Muntaner i Desclot.
- Arnau de Vilanova, el seu metge.
- L'Hospital d'Oleseta.
- Defunció i enterraments de Pere el Gran.
- La tomba de Pere el Gran a Santes Creus.
- “Anatomia d'un Rei”
- Imatge recuperada de Pere el Gran.

Una rondalla de l'avi Roc: La Favereta

Jaume Lligadas Vendrell
Grup Tres Torres

Vet aquí que una vegada hi havia un bon home que que tenia molts fills i no tenia res per donar-los per menjar. Un dia, estan assegut al pedrís de casa seva, va passar pel davant un marxant i veient la cara de tristor del bon home s'hi va acostar i li va dir:

-Què us passa bon home que esteu tant trist?

-Mireu, és que sóc molt pobre, tinc molts fills i no tinc res per donar-los per menjar.

El marxant va obrir la bossa va agafar una llavor de favera que duia en una capseta i li va donar.

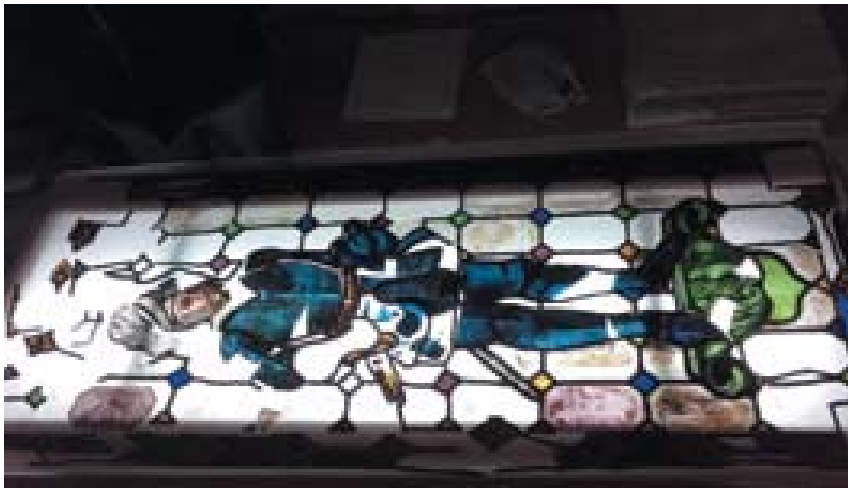
-Veieu aquesta llavor de favera? Doncs la planteu aquí a l'eixida, la regueu i tot seguit li dieu aquestes paraules: "Favera favereta, vés creixent i vés pujant i al cel vés arribant"

Així és com comença la rondalla que l'avi Roc explicava a la seva filla Merceneta, la meva àvia, i ella ens l'explicava a mi i als meus germans; i posteriorment jo l'he explicada a les meves filles.

En aquesta rondalla, sant Pere, del cel estant, proporciona tres objectes màgics al nostre protagonista, els quals seran sostrets per l'hostaler. Primer unes estovalles plenes de menjar, després un ase que caga diners, i finalment un bastó que facilita al personatge principal la recuperació de les estovalles i de l'ase.

Sempre havia pensat que aquesta rondalla era de tradició familiar o potser, tirant llarg, no passaria de ser coneguda a Viladecans i el seu entorn. El cas és que, ja fa un grapat d'anys, vaig comprar el llibre de Joan Amades "*Les millors rondalles populars catalanes*" amb voluntat d'explicar-les a les meves filles. La meua sorpresa va venir al trobar a l'interior del llibre una versió de "La Favereta". Acabava de descobrir que aquella rondalla que m'explicava l'àvia no era d'àmbit local, sinó que anava molt més enllà, força més enllà del que mai m'hauria imaginat.

Recuperación de las vidrieras neogóticas del castillo de Castelldefels

Lydia Gómez & Marta Vidal

A mediados del S. XIX se extiende por Europa un sentimiento medievalista en la construcción y remodelación de iglesias y castillos. Es en España a final del siglo cuando se adopta este estilo, el cual vemos en la fachada de la catedral de Barcelona. Manuel Girona compra el castillo de Castelldefels en 1897, haciendo una gran remodelación en estética neogótica. La decoración interior es un elemento más de todo el conjunto medievalista, con mobiliario de gran austeridad, donde sólo toma protagonismo una gran chimenea y las vidrieras de los ventanales.

Son estas vidrieras el tema que nos ocupa y preocupa. Manuel Girona las encarga al taller Rigalt-Granell, el mejor de la época. Es de suponer que con posterioridad algunas partes de las mismas fueron rehechas, ya que los motivos vegetales actuales son recios y toscos.

En la restauración del castillo por parte de la Diputación de Barcelona, en el 2004, se incluía un proyecto de restaurarlas. Las mismas habían sido desmontadas por una Escuela Taller que había tenido su sede en el castillo en los años noventa. Por haberse indicado el mal estado de alguna de ellas y la problemática del trabajo en la reparación del vidrio emplomado, el Ayuntamiento pensó que era mejor poner en las ventanas vidrio normal transparente, con lo que además las salas ganaban en luminosidad. Sin embargo, por fotografías de acontecimientos anteriores a esta intervención, se aprecia un buen estado general, nada que ver con el modo en que quedan después de que se desmontaran y se olvidaran en una nave, incluso tras la restauración del espacio por la Diputación.

Nos enfrentamos a un montón de vidrios y plomos rotos, maderas, cintas de precinto y suciedad diversa. Como si se tratase de un yacimiento arqueológico, fuimos recuperando por capas y clasificando: figuras (en estética medieval), medallones (pájaros y copas) y motivos geométricos.

Hemos fotografiado nuestra labor en estas fases:

- Separar unas de otras;
- Limpiar con brocha;
- Voltear¹ ;
- Limpiar el adhesivo transferido al vidrio;
- Pegar con adhesivo por ultravioleta los vidrios rotos.

Estamos en un momento en el que hay que decidir qué hacer. En nuestra opinión, sería una vergüenza no restaurar las vidrieras originales como merecen. Hay que cambiar los plomos y reubicarlas en el Castillo.

¹ Cuando se desmontaron se les pusieron listones con cinta de precinto como ligera estructura para su manipulación. Se almacenaron con los listones por debajo. Una barbaridad. La ductilidad del plomo y el peso apoyado fue rompiendo vidrios y plomo.

Panet de Sant Nicasi

Històries, llegendes cultes, costumari i anecdotari gavanencs

Josep Campmany

Associació d'Amics del Museu de Gavà

A banda de les llegendes reculades, que amb més o menys fortuna han arribat fins a nosaltres, hi ha també un grapat de relats, alguns basats en fets històrics, d'altres de creació culta, que ens singularitzen com a poble, i que ens diferencien del veïnat. A més d'aquests relats, que conformaven l'imaginari d'un poble eminentment pagès, hi ha també un seguit de costums, relacionats amb el cicle agrícola que dominava la vida local fins al segle XX, i que van ser recollits pels folcloristes i estudiosos etnològics. I, finalment, i ha un seguit d'anècdotes, de petits fets, que conformen també l'imaginari local. Alguns tenen certament un origen pagès, però d'altres són ben actuals.

En aquest article en recollim unes quantes, aprofitant els treballs de camp i les publicacions fetes per etnògrafs com Amades o Puig i Estapé, aquest darrer amb força articles sobre el nostre municipi. Deixem de banda, voluntàriament, la Tornaboda, perquè ja ha estat

abastament estudiada i objecte de publicacions especialitzades, així com d'altres anècdotes o fets artificiosament creats als anys seixanta i divulgats a través de la premsa local. Un recull complet, que abasta també les terres veïnes i el Garraf, es pot trobar en un treball inèdit però consultable a internet elaborat ja fa força anys.

En aquest treball ens centrarem en tres fets o situacions històriques que han generat relats de caire llegendari; en dues llegendes cultes que expliquen la troballa de la Mare de Déu de Bruquers i de la campana de Sant Pere de Gavà; en diversos costums agraris recollits per Amades, fent especial èmfasi en dos costums molt específics relatats amb tot detall per Puig i Estapé (els Micolaus i les Llúcies, i els pans de Sant Nicasi) i finalment fem un recull d'una desena d'anècdotes que es poden trobar encara avui en tertúlies o converses locals.

Mare de Déu de Bruquers

L'aplec de Sales, una tradició de més de cinc-cents anys

Josep Lligadas
Grup Tres Torres

Una tradició que hagi durat cinc-cents anys, fa un cert respecte. Encara que els últims cent la tradició hagi anat trontollant, i a hores d'ara estigui desapareguda però amb periòdics intents de revitalitzar-la.

Es tracta de l'aplec que cada Dilluns de Pasqua se celebrava a l'ermita de la Mare de Déu de Sales i del qual ja en tenim notícia l'any 1508. En aquest any, en efecte, el bisbe Enric de Cardona, en la preceptiva visita pastoral a la parròquia de Sant Climent – cal recordar que, aleshores, Viladecans depenia eclesiàsticament de Sant Climent— deixa constància d'aquest aplec en el qual participa tota la parròquia, viladecanencs i climentons. No sabem quan es devia iniciar, però en aquell any sembla ja ben consolidat.

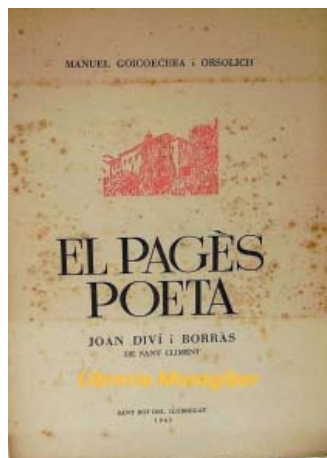
No és que tinguem gaires notícies de l'aplec al llarg d'aquests cinc segles, però les que tenim resulten prou significatives de la solidesa de la tradició. Per exemple, quan a la meitat del segle

XVIII Viladecans va aconseguir tenir parròquia pròpia, es va crear un protocol perquè tant Sant Climent com Viladecans poguessin fer la seva processó i la seva missa a l'ermita, els uns darrere els altres. I també és rellevant quan, a finals d'aquest mateix segle, arribi la prohibició episcopal de l'aplec, perquè segons el bisbe allò s'havia convertit en una festa popular poc seriosa.

Pel que sembla, però, la gent va continuar anant a l'ermita. I no va ser les prohibicions episcopals el que va provocar la decadència de l'aplec, sinó la construcció del cementiri allà al costat, l'any 1868, pel respecte que devia imposar, i també per les trifulques entre la parròquia i l'ajuntament que el cementiri provocava. El cas és que, ja al llarg del segle XX, l'aplec va apareixent i desapareixent. L'últim cop que es va organitzar va ser l'any 2011. I el futur és una incògnita.

Vista actual de l'ermita de Sales

El Pagès Poeta: la vida, els contes i les tradicions climentones de començament del segle XX.

Jaume Vendrell Condeminas
+de1000. Històries de Sant Climent de Llobregat

A Sant Climent es coneixia a Joan Diví i Borràs amb el sobrenom del Pagès Poeta. Havia nascut a la masia de can Colomer de les Valls l'agost de 1872, on els seus pares n'eren masovers i hi va viure fins que es va casar la primavera de 1897.

Va escriure contes, llibres de poemes, narracions i dotzenes de cobles de caramelles, que narraven l'estil de vida popular del Sant Climent de finals del segle XIX i de la primera meitat del segle XX. L'any 1927, va acabar El Janet i la Masia que recollia els seus records de infantessa i joventut, l'estil de vida, la memòria d'una antiga masia climentona, el cicle de festes anuals i les tradicions del poble. En aquells anys també va sortir Història dels autos de Sant Climent que narra d'una manera irònica i graciosa les aventures d'uns quants climentons per a posar en marxa un fallit servei de cotxes de línia entre la vila i Barcelona.

Després vindrien La meva vida (1950), Endevinalles en vers fetes a la fimflosca i Vuitanta anys de Sant Climent (curiositats del temps vell) que volien reivindicar aquell poble antic, les seves fonts, les masies, l'església, el cementiri, l'escola i els costums de la seva gent. En les seves paraules hi trobem les curiositats, els malnoms, les maneres de vestir o les monedes que els climentons feien servir i no hi manquen les referències a les incidències meteorològiques barrejades sovint amb els relats de festes o de devocions religioses. Manuel Goicoechea, fruit de la confiança i l'amistat que va establir amb en Joan Diví, va saber recollir i transcriure'n l'obra, per a després publicar el llibre El Pagès Poeta¹ que va comentar i ambientar amb els seus bells dibuixos.

Joan Diví no va ser a temps d'escriure la seva Història de Sant Climent que tan anhelava.

Morí el 24 de novembre de 1954, l'endemà del dia de Sant Climent. Devia ressonar encara la música de la festa major a cal Refilat i al Casino i el poble quedava orfe del seu cronista, d'un pagès d'ofici, d'un poeta de vocació. Un climentó que va saber escriure i llegir per a les generacions futures detalls, racons i moments de la vida del nostre poble que s'haurien perdut sense els seus poemes i narracions.

¹ GOICOECHEA, M. El Pagès Poeta. Biblioteca Popular. Sant Boi del Llobregat. 1963.

La "Cadira de Sant Cristòfol"

Històries i relats de Begues

Elicinia Fierro - Víctor Mata - Xavier Parellada
Centre d'Estudis Beguetans

Les històries i llegendes són una manera de transmetre i preservar les tradicions, són elements de cohesió i que donen identitat a la comunitat que les reconeix com a pròpies. En el nostre municipi en tenim algunes que s'han perdut en el record, però que ens han arribat a través dels arxius conservats; d'altres que venen d'antic; i d'altres de creació recent, però que s'han consolidat en l'imaginari popular actual del municipi.

Una de les llegendes més antigues que encara preserven la seva vigència és la llegenda de Sant Cristòfol. Aquesta ens parla de la relació entre els municipis veïns de Begues i Olesa. Segons aquesta llegenda, els veïns d'Olesa foragiten al sant que marxa del poble corrent per la riera, parant en arribar al terme de Begues, on deixa la seva marca al seure per descansar, essent aquest l'origen de la "Cadira de Sant Cristòfol".

Algunes de les llegendes recents estan vinculades als personatges de la Festa Major, com són la de la Cuca Fera o la del gegant Martí. La llegenda de la Cucafera ens explica quin és el seu origen, com va sortir de l'avenc de la Ferla i on es va amagar. Tot i ser una llegenda de creació recent, igual que la Cuca, ja són uns dels elements de la identitat del municipi, sobretot entre els més menuts, doncs aquesta l'expliquen a l'escola.

També trobem la llegenda del gegant Martí, que marca un dels actes principals de la Festa Major: l'inici de la cercavila amb els gegants i capgrossos. Aquest gegant, segons la llegenda, és l'esperit d'un veí de Begues -molt bona persona- i al que li agradava molt la festa. Aquesta llegenda també s'està consolidant entre la canalla que l'escolten cada estiu quan van a buscar el gegant per començar la festa.

Coneixem, per tradició oral i proves documentals, el dramàtic episodi, ocorregut l'any 1652, que va unir les famílies Petit de La Clota i Campamar del Bosc. La pesta que, entre 1651 i 1653, va afectar especialment el pla de Barcelona i els pobles del delta del Llobregat en va ser la causa. A Begues es van produir moltes morts a causa del contagi, entre les quals la família Campamar del Bosc, propietària de mas Alemany. Del grup familiar, solament va sobreviure la filla petita d'onze anys d'edat, gràcies al refugi que li va proporcionar una cavitat natural. Assabentat d'aquest fet, Josep Petit de la Clota va rescatar a la noia, coneguda des de llavors com la "Noia de la Cova"; i uns anys després van contraure matrimoni. El dramàtic episodi, amb final feliç, ha perviscut fins avui gràcies a la tradició oral. Fa pocs anys en Rossolí (Llorenç Marcer Romagosa) encara recordava com la seva àvia li havia relatat les vicissituds de la Noia de la Cova.

Descobrim Viladecans en una caixa d'arxiu. El patrimoni documental a l'abast dels escolars de parvulari

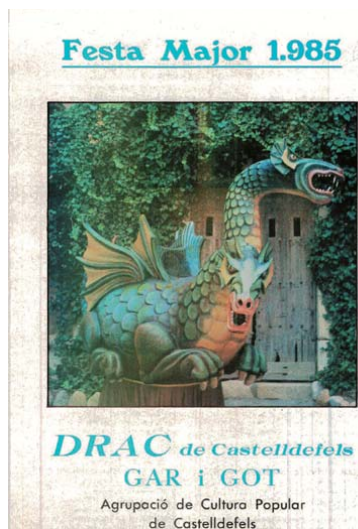
Antonia Altamirano Cardoso (KuanUm!) - Xavier Calderé i Bel - Manuel Luengo Carrasco
Arxiu Municipal de Viladecans – Ajuntament de Viladecans

L'Arxiu Municipal de Viladecans fa ja set anys que va dissenyar i oferir als centres escolars de la ciutat la realització d'un taller didàctic destinat al cicle superior d'ensenyament infantil. En tancar el curs 2016-2017, les nostres xifres ens avalen ja que gairebé 1000 pàrvuls han passat per les nostres dependències d'arxiu per realitzar l'activitat. El propòsit de la comunicació que presentem és demostrar com la utilització de la documentació d'arxiu, pot ser útil com a recurs didàctic en l'àrea de descoberta de l'entorn natural i social de la ciutat, per als escolars de 5 a 6 anys; un recurs didàctic que s'adequa totalment a un dels punts d'àmbit social del currículum que l'administració reclama als centres per a aquest col·lectiu d'infants; un punt que creiem necessari i de total interès en la creació de ciutadania.

A grans trets, l'activitat es resumeix amb què tots els participants (alumnat, mestres i arxiviers) seuen en una gran moqueta on s'hi mostra una fotografia de Viladecans des de l'aire. A partir d'aquí, el taller desenvolupa un *joc de bits* on cadascun dels infants s'associen, d'entrada, a una lletra de l'alfabet. La mateixa lletra, l'extrauen, posteriorment, d'una caixa d'arxiu. En ella, cadascuna de les lletres es vincula gràficament a un element simbòlic o real de la nostra ciutat: la nostra bandera i el nostre escut de ciutat, la imatge d'escriptura presents en un pergamí del segle XV, la imatge d'una fàbrica, d'un pagès, d'un edifici emblemàtic, de la platja o de la muntanya, un carrer o una botiga...

L'activitat didàctica inicia a l'alumne al concepte d'arxiu entès com a repositori documental de la nostra ciutat i memòria col·lectives; fet que queda reforçat amb un joc de simulació que es porta a la pràctica amb l'elecció d'un dels infants en el paper d'arxiver/a durant el transcurs de tota sessió formativa. El taller es complementa amb una visita al dipòsit documental de l'arxiu.

El disseny de l'activitat parteix dels objectius següents: descobrir que es pot trobar a la ciutat de Viladecans, on hi ha indrets, edificis emblemàtics, veïns i on s'hi fan activitats; reforçar el coneixement de les lletres de l'abecedari, tot buscant la seva associació iconogràfica; descobrir els elements patrimonials més característics de Viladecans i entendre que el document és testimoni de la nostra activitat i memòria col·lectives. Així mateix, calia explicitar que els documents formen part inseparable de les nostres vides com a testimoni i memòria de les nostres activitats i que, per això, es conserven en els arxius amb unes condicions concretes.

Portada del programa corresponent a la presentació del drac Gar-i-Got

Primera representació, l'any 1994, de l'espectacle "La Llegendada del Gar-i-Got"

El drac Gar-i-Got i la seva llegenda

Javier Clemente Hernández
Grup de Recerques Històriques de Castelldefels

La representació anual de La Llegendada del Gar-i-Got, la fera foguera de Castelldefels, ha esdevingut, gairebé en els darrers vint-i-cinc anys, una mena de tret de sortida per als actes de la Festa Major de Castelldefels. La història que protagonitza el drac, que intervé per ajudar els vilatans enfront les forces del mal, no passa inadvertida¹ i mereix la renovada atenció d'un públic fidel que, des de l'any 1997, s'aplega al Parc de la Muntanyeta per a gaudir d'un espectacle ple de fantasia.

¹ Vid: ROSAS FEIJÓO, Eva: El Baix Llobregat. *Guia de festes, fires i esdeveniments culturals*. Consell Comarcal del Baix Llobregat. Barcelona, 2003. p.16; PABLO, Jordi: *Les festes de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona- Rosa dels Vents. Barcelona, 2003. p. 134.

Fotos de Ramon Josa corresponents a la representació de l'any 2017

Viladecans dins de la llegenda de la mort de Joan II d'Aragó

Luis Miguel Narbona Reina & Manuel Luengo Carrasco
Museu de Viladecans – Ajuntament de Viladecans

Amb 80 anys complerts al desembre de 1478 el rei surt de Barcelona cap a Sant Boi. El dia 11 el passa caçant amb els “monteros” i falconers de la casa reial pels camps i aiguamolls entre el Prat i Castelldefels. Després dels primers dies de caça, camí de Sitges mostra indisposició de refredament i gota, necessitant repòs. Continua el seu periple fins a Vilanova de Cubelles ja malalt. Però vista la gravetat i l'evolució negativa de l'estat de salut del rei, la comitiva decideix tornar a Barcelona, on el rei morirà el 18 de gener de 1479.

Al segle XIX sorgiran llegendes que donaran un significat al periple del rei per les terres del delta del Llobregat. En termes de moda actualment, diríem que es construeix un relat de venjança contra la memòria d'un rei busca-raons i autoritari. I en aquest relat un personatge anònim del territori de l'Eramprunyà tindrà un paper rellevant.

La tradició de les Pasqüetes a Viladecans

Josep Lluís Gallardo i Sedano & Manuel Luengo Carrasco
Oficina de Patrimoni Cultural – Ajuntament de Viladecans

La tradició de les Pasqüetes consistia a anar, els veïns de Viladecans, a l'estany del Remolar, després a la Murtra, per a fer la pesquera d'anguiles i fer-ne, tots plegats, un àpat o xefla per tal de menjar bé. El nom de Pasqüetes també fa referència a la dita popular de fer-ne pasqües o pasqüetes, és a dir menjar fins a sadollar-se. No hem d'oblidar pas que la fam, fins fa poques dècades, era d'allò més comuna a la nostra terra.

Probablement, la tradició es devia iniciar al segle XVII, quan Miquel de Torrelles, senyor de Viladecans i com a gràcia de senyor feudal, va concedir que la població de Viladecans pogués anar al Remolar, obrís el grau per a desguassar l'aigua sobrerera i, així poder fer la pesquera de l'anguila, òbviament per a treure el ventre de pena.

Inicialment, es devia fer per Pasqüetes, és a dir el diumenge següent al de Resurrecció; probablement, després, en arribar el bon temps, es devia fer per a la Festa Major, a finals de juny, que era quan s'acabaven les feines al camp. Amb posterioritat, els primers diumenges del mes d'agost.

Sabem que la tradició va continuar, amb intermitències fins a la dècada dels anys 60 del segle passat.

*El ball d'en Serrallonga a Viladecans: apunts per a la seva
recerca*

Juana María Huélamo Gavaldón (KuanUm!) & Manuel Luengo
Carrasco
Museu de Viladecans – Ajuntament de Viladecans

Es pren com a punt de partida la següent informació proporcionada
per Joan Amades:

“el dia 8 de Setembre, dins els actes de la festa del poble,
s'havia representat el Ball d'En Serrallonga, fet aquest força
singular en aquesta zona geogràfica”.

El personatge real: en Joan Sala i Ferrer, Joan de Serrallonga,
va néixer a Viladrau al si d'una família pagesa benestant. Aviat,
però, les dificultats econòmiques el van empènyer a delinquir. El
sobrenom de Serrallonga el deu a la seva dona, Margarida Tallades,
pubilla del mas de Serrallonga de Querós. En Serrallonga dirigia
una colla de bandolers, amb la qual, va assaltar masies, segrestar
gent per obtenir rescats i cometre assassinats. Finalment, va ser
capturat i executat a la forca l'any 1634.

En Serrallonga llegendari: al llarg de la història, aquest bandoler,
es va convertir en un personatge de llegenda, figurant com a
protagonista de romanços, cançons populars i balls. L'imaginari
popular va modificar la figura del bandoler i la va omplir de virtuts i
compromisos que no havia adquirit al llarg de la vida. El llegendari
assegura que robava als rics per repartir-ho als pobres.

Víctor Balaguer, un dels màxims exponents de la Renaixença i
escriptor romàntic, s'havia adonat del potencial dels bandolers
del Barroc per a la construcció mitològica del país, per la qual
cosa va escriure el seu Don Juan de Serrallonga, una obra teatral
en la qual fa reviure la llegenda del bandoler. Pels mateixos anys,
l'historiador Joan Cortada publicava el seu llibre sobre el procés
sumarial del bandoler.

El ball d'en Serrallonga a Viladecans: alguns recursos documentals.
A la recerca de dades relacionats amb la representació del ball d'en
Serrallonga a Viladecans, s'ha fet una revisió de la documentació
que es conserva al Centre de documentació de la Direcció General
de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals de la
Generalitat de Catalunya. Es presenten aquí els resultats d'aquesta
revisió, centrada especialment en la missió número 50 de l'Obra
del Cançoner Popular de Catalunya. Aquesta missió va ser duta a
terme per Joan Tomàs i Joan Amades al Baix Llobregat, els mesos
d'agost i setembre de 1931.

L'Arxiu Municipal de Viladecans i la difusió de la història local per a escolars

Antonia Altamirano Cardoso (KuanUm!) - Xavier Calderé i Bel - Manuel Luengo Carrasco
Arxiu Municipal de Viladecans – Ajuntament de Viladecans

L'Arxiu Municipal de Viladecans ha defugit sempre la idea d'oferir un coneixement elitista o erudit del coneixement de la nostra història local. Tot i ser conscient que qualsevol recerca ha de basar-se en els instruments rigorosos que proporcionen les ciències socials, també cal ser conscient que un cop feta la descripció i anàlisi del coneixement del nostre passat, cal adaptar el seu llenguatge, amb l'interès que la compressió del passat pugui arribar a tots els sectors de la població: estudiosos, escolars o ciutadania en general.

Hem de recular a l'any 1999 per trobar el primer exemple de difusió global de la nostra història adaptat als escolars i infants de Viladecans. Es va tractar d'un còmic que es va editar amb el títol d'*Història de Viladecans* i va disposar del guió de Lluís Recasens –assessorat per l'Arxiu mateix– i il·lustrat amb els dibuixos de Ricard Soler. Pretenia apropar als escolars a un treball de síntesi dels esdeveniments que havien copsat la nostra ciutat al llarg dels anys i dels segles, des del quaternari fins als nostres dies. Indirectament, també va ser destinat a la resta de ciutadania, per tal que se sentissin integrats i per tal de considerar la seva ciutat i el seu entorn com a una part d'ells mateixos.

En aquesta mateixa línia li va seguir la publicació *Història de Catalunya*, editada per l'Associació *Conèixer Catalunya* en l'any 2003, amb el suport del Centre de Recursos de Gavà i Viladecans dependent del departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. L'obra mantenia un esquema cronològic on s'inclouïen capítols sobre història de Catalunya redactats i il·lustrats per les escoles de la ciutat. Per la seva part, l'Arxiu Municipal va redactar un seguit d'articles sobre els diversos períodes de la història local de Viladecans.

Finalment, ja entrat el segle XXI, concretament el 2001, l'Arxiu va editar l'*Abecedari de Viladecans*, una publicació destinada als infants d'ensenyament infantil on s'ensenyaven les lletres de l'abecedari associades a elements del nostre patrimoni; l'edició de l'abecedari va consistir en un llibre, un pòster i el disseny d'una aplicació, que amb la forma de joc interactiu, s'adaptava als entorns de pissarres digitals tant comunes avui dia a les aules de Viladecans.

També en l'any 2001, en el marc dels actes commemoratius del mil·lenari del nom de Viladecans, es va redactar i editar el conte *La Clau del Temps*, escrit per Josep Lluís Gallardo i Sedano, destinat als escolars dels cursos superiors de l'ensenyament primari.

Darrerament, l'Arxiu ha editat un seguit de làmines, amb facsímils de documents d'arxiu per tal d'apropar els escolars que participen cada curs en les activitats didàctiques que es realitzen des del mateix equipament. En acabar el taller o la visita guiada, cadascun dels alumnes rep, a forma d'obsequi, una col·lecció de làmines formada per seguit de reproduccions de fotografies procedent de l'arxiu d'imatges, un plànol del poble de l'any 1852 i una acta del Ple Municipal de l'any 1979. Petits bocins del nostre patrimoni documental per posar en valor; tant els escolars, les seves famílies, els mestres i veïnatge en general.

tradició de trobadors	
i. provençalat	→ ii. català vernacular
i.(continua planificat) <i>Jaume March</i>	→ Gaia Ciència
(intimisme) <i>Pere March</i>	→ <i>L'arnès del cavaller</i>
ii.(sense pla) <i>Ausiàs March</i>	→ psicologia del jo

Pere March (1338-1413) i Jaume March (1335-1410) inauguren la Gaia Ciència. Aquest és autor del diccionari invers de rima *Libre de concordances*, cim de començar l'humanisme; aquell, amb *L'arnès del cavaller*, moralitza sobre la guerra. Els dos germans assimilen la lírica italiana, deixant la trobadoresca.

És significatiu el testament, datat al Castell d'Eramprunyà, pel 1369, de Jaume March, cavaller, conseller del rei i senyor. Llega als fills, Pere i Jaume; aquell confirmat en béns familiars a València; i aquest, a l'Eramprunyà.

En fi, és notòria la figura del fill d'en Pere, Ausiàs March, el més gran poeta culte en català vernacular. Experimenta evolució amorosa moral i de costums, comença l'humanisme. Pren formes italianes, “dolce stil nuovo”, figura màxima en Petrarca; pren característiques del “jo espiritual”, simbòlica en versos i mètrica.

Ausiàs March (1400-1459)

Tradició dels trobadors en Ausiàs March i família a la fi de la Baixa Edat Mitjana

Jaume Alavedra i Regàs

El pòster aplica la tradició llegendària dels trobadors a la família dels March, senyors d'Eramprunyà entre el XIV i XV. Els trobadors exerceixen en el Consistori de Tolosa. Viuen per a la poesia, cant i festes populars.

El mètode és de pragmàtica literària. Integra història literària a vida col·lectiva. Els camperols viuen en poblets al Pla de Barcelona i Baix Llobregat. L'ocupació defensa el territori. Les fortunes del patriciat laboren dominis d'alous. Apareixen senyors de castells: Eramprunyà; el de Fels; el 1355 a Olorda, o torre Baldovina a Santa Coloma de Gramanet.

Les tradicions locals abasten festivitats en cants d'amor. Els hereus encarnen l'autoritat rural. La lleixa pietosa inclou la reconstrucció del pont de Sant Boi i la construcció de la muralla nova.

Guinovart: El pas de la mala dona al camí de les Costes. Torre Blava Ribes Roges. Vilanova i la Geltrú

GREHIC

Amb la col·laboració de:

Castell de Castelldefels

21 d'octubre de 2017